

PIOTR CZEKALSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie
ORCID: 0000-0002-3215-1175

Mediacja rodzinna jako pozasądowa metoda rozwiązywania sporów w sprawach rozwodowych

DOI: doi.org/10.26142/stgd-2021-013

Streszczenie: Celem artykułu jest opisanie wybranych aspektów mediacji rodzinnej stosowanej przy okazji rozwodu i ukazanie mediacji jako alternatywnej w stosunku do postępowania sądowego metody rozwiązywania sporu. W przypadku rozwodu styczność z sądem jest koniecznością, ponieważ to sąd jest właściwy do orzekania o ustaniu małżeństwa, jednak dzięki mediacji kontakt ten może zostać ograniczony do minimum, a dodatkowo pozostawia w rękach uczestników mediacji większy wpływ na kształt porozumienia i sposób rozstania. Mediacja rodzinna może być postrzegana również jako instytucja mogąca przyczynić się do wzmocnienia zasady trwałości małżeństwa oraz dzięki zmniejszeniu negatywnych emocji związanych z sytuacją konfliktową wewnątrz rodziny może mieć pozytywny wpływ na relacje rodzinne w przyszłości, w szczególności może chronić przed tym, aby konflikt między rozwodzącymi rodzicami nie przenosił się na małoletnie dzieci.

Słowa kluczowe: mediacja rodzinna, mediator, sąd, rozwód, rodzina

Family Mediation as an Out-of-court Dispute Resolution Method in Divorce Cases

Abstract: The aim of the article is to describe selected aspects of family mediation used on the occasion of divorce and to present mediation as an alternative method of dispute resolution to court proceedings. Divorce cases require contact with the court, because the court is competent to adjudicate on the divorce, however, thanks to mediation, this contact can be kept to a minimum, while leaving in the hands of the mediation participants a greater influence on the form of the agreement and the way of parting. Family mediation

can also be perceived as an institution that can contribute to strengthening the principle of the permanence of marriage and by reducing negative emotions related to the conflict situation within the family, it can have a positive impact on family relationships in the future, in particular by preventing the conflict between divorcing parents from spreading to minor children.

Keywords: family mediation, mediator, court, divorce, family

Wprowadzenie

Mediacja należy do alternatywnych w stosunku do postępowania sądowego metod rozstrzygnięcia sporów i bez względu na to, czy jest stosowana w sądzie, czy poza nim – pozwala stronom rozwiązać konflikt bez ingerencji osoby trzeciej, a jedynie przy jej asyście. Pojawienie się mediacji wynikało ze zmieniającego się kształtu życia społecznego odwołującego się w coraz większym stopniu do praw człowieka, a także z upowszechnieniem się społeczeństwa obywatelskiego, które pragnęło pełnić aktywną rolę w obszarze samostanowienia i decydowania o rozwiązywaniu własnych problemów¹. Z drugiej strony na popularność mediacji wpływ miał również rosnący kryzys i niewydolność wymiaru sprawiedliwości, które przyczyniały się do poszukiwania innych sposobów rozwiązywania sporów po to, aby uniknąć najczęściej wymienianych mankamentów procedury sądowej - wysokiego poziomu sformalizowania, wysokich kosztów czy przewlekłości. Potrzeba zastosowania nowych metod rozwiązywania sporu okazała się szczególnie ważna i potrzebna w sprawach rodzinnych. Zmieniający się model rodzinny, czy rosnąca liczba konfliktów rodzinnych, która w konsekwencji prowadziła do rozwodów, doprowadziły do wzrostu rangi mediacji rodzinnej w systemie prawnym, w szczególności, że konflikt ten dotyczył podstawowej komórki tworzącej każde społeczeństwo. W niniejszym artykule zaprezentowana zostanie instytucja mediacji rodzinnej stosowanej w sprawach rozwodowych, a jej wybrane aspekty zostaną scharakteryzowane i zestawione z procedurą postępowania sądowego wraz z ukazaniem istotnych różnic na tym tle, w tym także różnic między rolą sędziego i mediatora.

---

¹ M. Romanowska, *Miejsce mediacji wśród ADR w Wielkiej Brytanii i Polsce*, „ADR”, nr 1, 2010, s.95. Zob. też. A. Bieliński, A. Kaftańska, *Kilka uwag na temat mediacji rodzinnej*, „ADR”, nr 3, 2011, s. 25, zob. też A Gójska, *Mediacje rodzinne*, Warszawa 2014, s. 27.

1. Mediacja rodzinna

Jak wskazuje Agata Gójska, „mediacja rodzinna jest procedurą rozwiązywania konfliktu, w której bezstronna i neutralna trzecia strona towarzyszy członkom rodziny w procesie uzgodnień pomagając w zdefiniowaniu kwestii spornych, określeniu potrzeb i interesów stron oraz o ile taka jest ich wola w wypracowaniu wzajemnie satysfakcjonującego oraz świadomego porozumienia”².

Skuteczność mediacji potwierdzona między innymi w takich krajach jak Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Kanada sprawiła, że została ona również wprowadzona do polskiego porządku prawnego. Pierwsza tego typu regulacja znalazła się w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, a następnie znalazła zastosowanie w procedurze karnej regulowanej przez ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. W 2001 r. w drodze nowelizacji mediacja została wprowadzona do ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, od 2004 roku ma zastosowanie przed sądami administracyjnymi³. Z kolei na podstawie ustawy z 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o Kodeksie postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) wprowadzona została także do procedury cywilnej, która stosowana jest między innymi do mediacji rodzinnych.

Duży wpływ na rozwój mediacji rodzinnych miało prawo europejskie, w szczególności uchwalona 21 stycznia 1998 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy Rekomendacja nr R (98) 1⁴ w sprawie mediacji rodzinnej wraz z memorandum wyjaśniającym. W dokumencie przedstawiono wyniki badań przeprowadzone w krajach europejskich, w których mediacja była szeroko stosowana. Miała ona pozytywny wpływ na poprawę komunikowania się małżonków, a także pozwoliła na redukcję konfliktów pomiędzy stronami sporu i utrzymywanie dalszych kontaktów pomiędzy rodzicami i dziećmi, a także zmniejszyła społeczne koszty rozwodów oraz czas potrzebny na rozwiązanie sporu⁵. W dokumencie podkreślono doniosłą rolę mediacji, zalecając państwu członkowskim jej wprowadzanie do krajowych porządków prawnych oraz jej promowanie. Tym bardziej, że jak dostrzeżono

² A. Gójska, *Mediacje rodzinne...*, s. 30-31.

³ Przepisy dotyczące mediacji w postępowaniu sądownoadministracyjnym zostały wprowadzone do polskiego porządku prawnego z dniem 1 stycznia 2004 r., tj. od daty reformy systemu sądowej kontroli administracji. Por. L. Zacharko, B. Wartenberg-Kempka, *Mediacje w praktyce wojewódzkich sądów administracyjnych – urzeczywistnienie idei demokratycznego państwa prawa*, w: *Administracja publiczna pod rządami prawa. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia*, red. J. Korczak, Wrocław 2016, s. 553.

⁴ Rekomendacja z dnia 21 stycznia 1998 roku, nr R (98) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz memorandum wyjaśniające.

⁵ E. Anioł, A. Błaszczak, *Postępowanie mediacyjne w sprawach o rozwód lub separację i jego ocena przez prowadzących je mediatorów*, „ADR”, nr 1, 2019, s. 5. Zob. też. M. Bukaczevska, K. Mularczyk, *Uwagi w przedmiocie zatwierdzania ugody zawartej w postępowaniu rozwodowym*, „ADR”, nr 4, 2009, s. 55.

w rekomendacji, spory rodzinne, które często w konsekwencji przyczyniają się do rozwodów i separacji, stanowią w szerokim wymiarze poważny problem dla społeczeństw państw członkowskich, a z uwagi na charakter konfliktu najbardziej negatywnymi emocjami obarczone są w szczególności małoletnie dzieci.

2. Mediacja w sprawach rozwodowych

Mediacja rodzinna prowadzona w sprawach rozwodowych ma zazwyczaj bardzo złożony charakter, szczególnie ze względu na kontekst psychologiczny konfliktu i element podmiotowy, a więc uczestników biorących udział w mediacji. W konflikcie tym bowiem, jak wskazuje Agata Gójska, „łączą się sprawy praktyczne, konkretne i wymierne z symbolicznymi, emocjonalnymi i psychicznymi potrzebami oraz istotnymi wartościami”⁶. Wiążą się one z konfrontacją osób, które łączyła bardzo bliska więź i bardzo często wieloletnie, wspólne pożycie małżeńskie. Dochodzić do tego mogą także życiowe zobowiązania o charakterze finansowym, perspektywa podziału majątku, a w przypadku małżeństw posiadających małoletnie dzieci – wiąże się to z uregulowaniem spraw wynikających z obowiązków rodzicielskich.

Mediacja w sprawach rozwodowych ma szczególny charakter w kontekście wartości konstytucyjnie chronionych, których konflikt rodzinny dotyka. Art. 18 Konstytucji RP zapewnia ochronę czterech podstawowych wartości związanych z funkcjonowaniem jednostki w społeczeństwie: małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny, rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa. Jak wskazuje Tadeusz Smoczyński, „o wysokiej pozycji tych dóbr świadczy to, że na ustawodawcy spoczywa nakaz zapewnienia im nie tylko ochrony, ale również i opieki. Małżeństwo i rodzina są bowiem elementami ładu społecznego i porządku prawnego w państwie, zaś społeczeństwo jest w zasadzie sumą rodzin”⁷. O ile ochrona dotyczy działań realizowanych przez władze publiczne, zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa małżeństwu i rodzinie wobec podmiotów zewnętrznych, o tyle opieka dotyczy podejmowanych działań przez władze publiczne na rzecz tych wartości⁸. Pojęcia te mogą być interpretowane także łącznie jako „zakres obowiązków państwa względem małżeństwa i rodziny”⁹. Jednym z instrumentów służącym ochronie i opiece wspomnianych wartości jest instytucja mediacji. Może być to instrument

⁶ A. Gójska, *Mediacja w sprawach rodzinnych. Stan prawny na 1 września 2011*, Warszawa 2011, s. 5.

⁷ T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Poznań 2014, s. 4.

⁸ L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 5-6.

⁹ M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4, 1999, s. 26. Zob. A. Tunia, *Ochrona małżeństwa i rodziny w prawie polskim oraz w prawie wewnętrznym kościołów chrześcijańskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, t. 13, 2010, s. 101.

służący do zapewnienia trwałości małżeństwa, czego wyrazem jest jeden z celów zastosowania jej w sprawach rozwodowych. W pierwszej kolejności może służyć do pogodzenia się małżonków, co zostało wyrażone w art. 436¹ § 1 i 2 k.p.c.: jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa, sąd może skierować strony do mediacji (§1 zdanie 1), a także, że przedmiotem mediacji może być także pojednanie małżonków (§2). Pomimo że nie zawsze jest to możliwe, to często bywa szansą na kompromisowe uregulowanie szeregu spraw oraz określeniu praw i obowiązków małżonków po rozstaniu.

Całokształt spraw, które mogą zostać rozstrzygnięte podczas mediacji, określa art. 445² k.p.c. Należą do nich: zaspokojenie potrzeb rodziny, alimenty, sposób sprawowania władzy rodzicielskiej, kontakty z dziećmi, sprawy majątkowe podlegające rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym rozwód lub separację.

Dla porównania procedura sądowa także zawiera obligatoryjne elementy wyroku rozwodowego, które sąd musi zawrzeć w orzeczeniu rozwodowym oraz elementy fakultatywne, które mogą są regulowane w wyroku rozwodowym na wniosek stron.

Do obligatoryjnych elementów wyroku rozwodowego należą:

- orzekanie przez sąd o winie rozkładu pożycia małżeńskiego, chyba że strony złożą zgodny wniosek o nieorzekaniu o winie (art. 57 § 1 i 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dalej: k.r.o.),
- orzekanie o władzy rodzicielskiej, o kontaktach z dzieckiem, orzekanie o obowiązku alimentacyjnym względem dziecka (art. 58 § 1 k.r.o.),
- orzekanie o sposobie korzystania ze wspólnego mieszkania (art. 58 § 2 k.r.o.).

Do elementów fakultatywnych zaliczyć można:

- rozstrzygnięcie dotyczące obowiązku alimentacyjnego dla małżonka niewinnego rozkładu pożycia, w sytuacji gdy nastąpiło znaczne pogorszenie jego sytuacji materialnej (art. 60 § 2 k.r.o.),
- rozstrzygnięcie dotyczące obowiązku alimentacyjnego dla małżonka, który nie został uznany za wyłączanie winnego rozkładu pożycia i znajduje się w niedostatku (art. 60 § 1 k.r.o.),
- dokonanie podziału majątku wspólnego małżonków, pod warunkiem że nie spowoduje to nadmiernej zwłoki w postępowaniu sądowym (art. 58 § 3 k.r.o.),
- eksmisja jednego z małżonków – gdy rażąco nagannym zachowaniem uniemożliwia wspólne zamieszkiwanie (art. 58 § 2 k.r.o.).

3. Zasady mediacji

Mediacja jest procedurą rozwiązywania sporów, która odbywa się według następujących zasad: bezstronności, neutralności, poufności oraz zasady dobrowolności.

Zasada bezstronności polega na sprawiedliwym traktowaniu stron przez mediatora i wyraża się we wspieraniu w równym stopniu uczestników mediacji, poświęcaniu czasu i uwagi każdej ze stron w jednakowych proporcjach. Omawiana zasada ma także swoją normatywną podstawę wyrażoną w art. 183³ § 1 i 2 k.p.c., zgodnie z którą mediator powinien zachować bezstronność przy prowadzeniu mediacji oraz niezwłocznie ujawnić stronom okoliczności, które mogłyby wzbudzić wątpliwości co do jego bezstronności.

Zasada bezstronności sformułowana została w przywoływanej wcześniej Rekomendacji Rady Europy na temat mediacji rodzinnej, zgodnie z którą „bezstronność mediatora wymaga, by nie przychylił się do racji, ani nie faworyzował żadnej ze stron (...) Mediator powinien przeprowadzić proces w taki sposób, by zrównoważyć – na ile to możliwe – wszelkie braki równowagi sił stron”¹⁰. W przypadku sędziów bezstronność orzekania, jak wskazuje Rafał Reiwer, jest spełniona, gdy po pierwsze, orzeczenie zapada w warunkach braku zainteresowania sędziego wynikiem sprawy, a po drugie, gdy rozstrzygnięcie podjęte zostaje na podstawie kryteriów wolnych od subiektywnych ocen sędziego oraz oparte jest na obowiązującym prawie¹¹. Gwarancją bezstronności sędziego jest instytucja wyłączenia sędziego przewidziana na gruncie postępowania cywilnego. Zgodnie art. 49 k.p.c. sąd wyłącza sędziego na jego żądanie lub na wniosek strony, jeżeli istnieje okoliczność, która mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności sędziego w danej sprawie. Zasada bezstronności sądowej ma doprowadzić do wydania sprawiedliwego rozstrzygnięcia, natomiast w postępowaniu mediacyjnym ważne jest poczucie stron, że są sprawiedliwie traktowane oraz, że atmosfera procedury i przebiegu mediacji pozwalają na dojście do konstruktywnych wyników mediacji. Brak tu jakichkolwiek rozstrzygnięć co do meritum sporu, mediator jedynie w sposób bezstronny zaprowadza porządek prowadzonych rozmów, w trakcie których czuwa nad tym, aby każda strona konfliktu miała możliwość wyrażenia swojego zdania, sam zaś nie podejmuje wiążących decyzji co do ostatecznego kształtu porozumienia. Dla porównania w przypadku bezstronności sędziowskiej możemy mówić o bezstronności wobec stron, która przekłada się na wydanie rozstrzygnięcia zgodnie z wewnętrznym przekonaniem sędziego, wolnym od jakichkolwiek nacisków zewnętrznych¹². Wynikiem zasady bezstronności w postępowaniu sądowym jest zatem wydanie sprawiedliwego orzeczenia, zaś w przypadku mediacji oczekiwanym

¹⁰ Memorandum wyjaśniające do Rekomendacji z dnia 21 stycznia 1998 roku, nr R (98) I Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej, s. 11.

¹¹ R. Reiwer, *Wyłączenie sędziego w procesie cywilnym: komentarz praktyczny z orzecznictwem: wzory pism procesowych i orzeczeń*, Warszawa 2017, s. 3.

¹² J. Mokry, *Osobowość sędziego a niezawisłość sędziowska*, [w:] M. Jędrzejewska, T. Ereciński (red.), *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985, s. 217.

rezultatem jest stworzenie takich warunków, w których strony mediacji będą miały poczucie sprawiedliwego i równego traktowania, które skłoni je do ugodowego rozstrzygnięcia sporu. Wiąże się z tym także obowiązek porządkowania tematów poruszanych podczas sesji mediacyjnych i koncentrowaniu się na tym, aby zachęcać strony do poszukiwania optymalnego rozwiązania spornych kwestii.

Zasada neutralności oznacza, że mediator, który uczestniczy w postępowaniu jako osoba czuwająca nad przebiegiem postępowania mediacyjnego, nie podejmuje działań na rzecz którejkolwiek ze stron, nie narzuca kierunków podejmowanych rozstrzygnięć, ani nie próbuje w jakikolwiek sposób wpływać na wynik rozstrzygnięcia, ponieważ rozstrzygnięcie jest wypracowywane przez uczestników mediacji. Co więcej, mediator nie może czerpać korzyści z tego, co jest przedmiotem postępowania mediacyjnego i dotyczy to nie tylko korzyści od samych stron, ale także faktu, sposobu czy formy zawarcia ugody. Zgodnie z przywoływaną Rezolucją „neutralność mediatora wymaga, by nie narzucał stronom ustaleń i nie prowadził ich do konkretnych rozwiązań konfliktu”¹³. Neutralność odnosi się zatem do postawy mediatora wobec przedmiotu sporu i oznacza brak konfliktu interesu mediatora z osiągniętym wynikiem mediacji, bezstronność zaś dotyczy postawy mediatora wobec stron.

Zasada poufności, jak wskazuje Małgorzata Miszkin-Wojciechowska, „polega na zobowiązaniu się stron i mediatora do nieprzekazywania nikomu informacji o faktach i zdarzeniach uzyskanych w trakcie danej mediacji”¹⁴. Do zasady poufności odwołują się art. 183⁴ § 1-3 k.p.c., a także art. 259¹ k.p.c. Zgodnie z przytoczoną, kodeksową regulacją postępowanie mediacyjne nie jest jawne, a mediator, strony i inne osoby biorące udział w postępowaniu mediacyjnym są obowiązane zachować w tajemnicy fakty, o których dowiedziały się w związku z prowadzeniem mediacji. Zaznaczyć jednak należy, że nie jest to obowiązek bezwzględny, ponieważ odstępstwem od tej zasady może być sytuacja, kiedy strony postępowania mediacyjnego zdecydują się zwolnić mediatora lub inne osoby biorące udział w mediacji (np. pełnomocników stron) z tego obowiązku¹⁵. Poufność mediacji oznacza także to, że podczas trwania ewentualnego, późniejszego postępowania sądowego tracą aktualność propozycje ugodowe składane podczas mediacji, która nie zakończyła się ugodą. Podobnie jak składane propozycje lub oświadczenia formułowane przez którąkolwiek ze stron nie są wiążące dla sądu. Okoliczności te nie powodują uprzywilejowanej pozycji procesowej strony, która podnosząc tego

¹³ *Memorandum wyjaśniające do Rekomendacji nr R (98) I*, s.11.

¹⁴ M. Miszkin-Wojciechowska, *Prawne gwarancje poufności mediacji gospodarczej i cywilnej – ocena regulacji prawa polskiego na tle wybranych rozwiązań w prawie obcym*, „ADR”, nr 2, 2010, s. 24.

¹⁵ J. M. Łukasiewicz, *Zasada poufności*, w: *Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, red. A. M. Arkuszewska, J. Plis, Warszawa 2014, s. 74. Zob. też A. Cop, *Gwarancje prawne tajemnicy mediacji*, „ADR” nr 3, 2020, s. 37.

typu argumenty sugerowałyby, że była stroną gotową do ustępstw, czy prowadziła rozmowy mediacyjne w sposób bardziej elastyczny. Procesowa gwarancja poufności wyraża się w tym, że w myśl art. 183¹² k.p.c. po zakończeniu mediacji mediator sporządza protokół z mediacji, w którym ujęte są następujące informacje: miejsce i czas przeprowadzenia mediacji, a także imię, nazwisko (nazwę) i adresy stron, imię i nazwisko oraz adres mediatora, a ponadto wynik mediacji. A zatem dane zawarte w protokole mają ogólny charakter i nie przedstawiają informacji, które mogłyby świadczyć na korzyść lub niekorzyść którejkolwiek ze stron. Podobnie jak notatki, które mediator sporządził w trakcie mediacji, które mogłyby zawierać informacje o nastawieniu do mediacji, składanych propozycjach, także nie mogą zostać przez mediatora ujawnione. Ponadto mediator nie może zostać powołany na świadka na okoliczność faktów, o których dowiedział się podczas mediacji, chyba że został zwolniony z tego obowiązku przez obie strony (art. 259¹ k.p.c.)

Zasada dobrowolności wyrażona w art. 183¹ § 1 k.p.c. ma pojemne znaczenie, ponieważ dotyczy wielu aspektów prowadzonej mediacji. Dobrowolność przede wszystkim dotyczy uczestnictwa i zgody na mediację. Oznacza to, że mediacja prowadzona jest tylko i wyłącznie za zgodą stron, w przeciwieństwie do postępowania sądowego, które toczy się niezależnie od woli uczestników. Ponadto z zasadą dobrowolności wiąże się także to, że początkowa zgoda na mediację wciąż daje możliwość stronom zakończenia jej na każdym etapie, a odmowa udziału lub kontynuowania mediacji nie wymaga uzasadnienia i - co do zasady - nie powoduje dla danej strony żadnych negatywnych konsekwencji¹⁶. Dopiero nieuzasadniona odmowa poddania się mediacji może doprowadzić do zasądzenia od strony kosztów wywołanych takim działaniem (art. 103 § 2 k.p.c.). Dobrowolność wyraża się również w chęci uczestniczenia stron w spotkaniach mediacyjnych, a także wymaga ustalenia między stronami zakresu prowadzonych rozmów, co także odbywa się w atmosferze wspólnego konsensusu, w drodze samodzielnych i dobrowolnych decyzji uczestników postępowania. Zawarcie ugody także jest dobrowolne, podobnie jak sformułowanie jej treści. Uczestnicy mediacji nie są związani przedstawionymi propozycjami ugodowymi i mają prawo odmówić podpisania wcześniej uzgodnionego porozumienia¹⁷, jednak po podpisaniu ugody postanowienia w niej zawarte zostają uznane za dobrowolnie potwierdzone przez strony.

Dobrowolność mediacji wiąże się z akceptacją procedury, zasad mediacji oraz osoby mediatora. Dlatego też do powyższych czterech podstawowych zasad mediacji często dołącza się również piątą zasadę, tj. zasadę akceptowalności.

---

¹⁶ R. Morek, A. Budniak-Rogała, *Komentarz do art. 183¹ § 1 k.p.c.*, w: E. Marszałkowska-Krześ, *Komentarz KPC*, Legalis 2019, art. 183¹, Nb 2.

¹⁷ Z wyjątkiem prowadzenia mediacji w złej wierze np. w celu uzyskania od drugiej strony określonych informacji, które pozwala na dochodzenie odszkodowania za winę w kontraktowaniu (*culpa in contrahendo*).

Dotyczy ona akceptacji ustalonych reguł i ustaleń poczynionych przez strony, które pozwalają stworzyć indywidualne warunki spotkań, między innymi poprzez wybór osoby mediatora, współdecydowanie o miejscu, terminie sesji mediacyjnych czy zakresie tematycznym prowadzonego sporu.

4. Etapy mediacji

Mediacja jest procesem dynamicznym i nieprzewidywalnym co powoduje, że nie zawsze można ująć ją w sztywny schemat. Można ją jednak opisać wymieniając stałe elementy, z których się składa. Zgodnie z podziałem zaproponowanym przez Agatę Gójską i Violetę Huryn tymi elementami są:

- 1) wprowadzenie do mediacji,
- 2) wstępne wystąpienia,
- 3) definiowanie kwestii i ustalenie planu mediacji,
- 4) poszukiwanie potrzeb i interesów stron,
- 5) poszukiwanie rozwiązań - końcowe negocjacje,
- 6) praca nad porozumieniem.

Nieco inny podział zaproponowała prof. Ewa Gmurzyńska¹⁸, która ujęła mediację w następujący sposób:

- 1) przygotowanie mediacji,
- 2) otwarcie mediacji – spotkanie wspólne,
- 3) wstępne wypowiedzi stron,
- 4) wymiana zdań – dialog,
- 5) ustalanie kwestii do dyskusji i kolejności ich omawiania,
- 6) tworzenie propozycji ugodowych (opcji rozwiązania sporu),
- 7) osiągnięcie porozumienia,
- 8) spisywanie ugody.

Przedstawione schematy mediacji ukazują ważną rolę uczestników w rozwiązywaniu własnych problemów. Schemat ten przedstawia duży wpływ stron konfliktu na sam proces mediacji, a dzięki działaniu w oparciu o zaplanowany schemat strony mogą one mieć poczucie efektywności działań, poczucie kontroli nad procesem mediacji, który postępuje zgodnie z założonym harmonogramem. Zwłaszcza że kwestie związane z organizacją spotkania mediacyjnego mogą być ustalane z mediatorem elastycznie, w przeciwieństwie do postępowania sądowego, w przypadku którego terminy są ustalane odgórnie przez sąd. Ponadto czas oczekiwania na rozprawę wynosi zwykle kilka miesięcy. Należy również dodać,

---

¹⁸ E. Gmurzyńska, *Etapy mediacji*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 129-144.

że kolejne rozprawy także są planowane zgodnie z porządkiem organizacyjnym sądu i sędziego, co zwykle oznacza w praktyce okres oczekiwania kolejnych kilku miesięcy. Na tle postępowania sądowego czas trwania mediacji jest zdecydowanie krótszy niż postępowania sądowego. Poza okresem oczekiwania na rozprawę, w szczególności w sprawach rozwodowych z orzekaniem o winie, trudno jest oszacować okres trwania postępowania sądowego, ponieważ zależy on od różnych czynników (np. liczby świadków). W przypadku, gdy sąd kieruje strony do mediacji, wyznacza czas jej trwania na okres do trzech miesięcy. Okres ten może wprawdzie być wydłużony, ale tylko w sytuacji, gdy przyczyni się do ugodowego załatwienia sprawy. A zatem mediacja już od samego początku jest ujęta w ramy czasowe i dzięki temu możliwe jest w przybliżeniu oszacowanie czasu trwania mediacji. W przypadku postępowania sądowego brak jest szczegółów dotyczących czasu trwania postępowania i niekiedy rozwody trwają kilka lat. Zgodnie z danymi GUS¹⁹ w 2019 roku zostało zawartych ponad 183 tys. małżeństw, liczba spraw o rozwód, która wpłynęła do sądu pierwszej instancji, wyniosła przeszło 86 tysięcy, z czego prawomocne orzeczenia rozwodowe stanowiły przeszło 65 tysięcy. Natomiast zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości²⁰ w 2019 roku wpłynęło do mediacji ponad 3,5 tysiąca spraw o rozwód, z czego średni czas trwania mediacji wyniósł 2,6 miesiąca, zaś w 2020 roku wpłynęło do mediacji 2979 spraw, a średni czas trwania mediacji wyniósł 3,4 miesiąca.

W przypadku postępowania sądowego w sprawach rozwodowych konieczne jest zainicjowanie postępowania poprzez złożenie pozwu. Natomiast mediacja może zostać wszczęta na podstawie umowy stron (mediacja umowna), kiedy strony same zgłaszają się do ośrodka mediacyjnego lub też do wybranego przez siebie mediatora z zamiarem prowadzenia mediacji.

Mediacja sądowa z kolei ma miejsce, gdy strony zainicjowały postępowanie sądowe, a sąd kieruje strony sporu na mediację z urzędu wydając postanowienie i wybierając mediatora z listy stałych mediatorów sądowych, którą to listę prowadzi prezes sądu okręgowego. Mediacja może zostać rozpoczęta również w trakcie trwania postępowania sądowego i wymaga złożenia wniosku o skierowanie konfliktu do mediacji²¹. Podczas trwania postępowania sądowego na każdym etapie istnieje możliwość wnioskowania o mediację.

¹⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Raport. Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2020 roku*, Warszawa 2021, s. 22.

²⁰ Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departament Strategii i Funduszy Europejskich. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych. Sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006 - 2020*, Warszawa 2021, s. 35.

²¹ R. Morek, *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 6-7.

Oprócz decydującej roli stron konfliktu i woli poszukiwania kompromisu w rozwiązywaniu rodzinnych problemów doniosłą rolę odgrywa mediator. Skupienie się na rozpoznawaniu kluczowych kwestii, a także panowanie nad procesem komunikacji są tymi czynnikami, które mogą przesądzić o ostatecznym efekcie mediacji. Jest on także odpowiedzialny za stronę organizacyjną mediacji. W trakcie spotkań mediator zarządza przerwy, gdy wymaga tego sytuacja i poziom emocji prowadzonych rozmów. Pomaga stronom sformułować oczekiwania związane z prowadzonymi rozmowami, wyrażać emocje oraz formułować propozycje rozwiązania sporu. Nie należy jednak mylić tego z narzucaniem gotowych rozwiązań i podejmowaniem prób ustalania winy którejkolwiek ze stron. Rolą mediatora jest przede wszystkim pomoc we wzajemnym zrozumieniu i skupieniu uwagi uczestników mediacji na rozwiązaniu sporu i szukaniu konstruktywnych rozwiązań, choć może się zdarzyć, że sugestie mediatora co do proponowanego rozwiązania, którego same zainteresowane strony nie dostrzegają, może być pomocna i wykorzystana przez strony konfliktu. Inną cechą mediacji i rolą mediatora jest także to, że nie może on reprezentować żadnej ze stron, czy też być powoływany na świadka na okoliczność faktów, które poznał w trakcie mediacji.

Bez względu na to, jak ujęty zostanie schemat mediacji, zawsze cel jest ten sam: osiągnięcie ugody. Ugodę, którą strony zawrą przed mediatorem, zamieszcza się albo załącza do protokołu, który sporządza i podpisuje mediator. Strony otrzymują odpis protokołu oraz podpisują ugodę. Warto podkreślić, że ugoda może regulować wszystkie kwestie, które stanowią przedmiot mediacji, ale nie musi. Może się zdarzyć, że nie uda się osiągnąć porozumienia we wszystkich kwestiach, w których prowadzone są negocjacje mediacyjne, natomiast sąd może zatwierdzić porozumienie, które zostało osiągnięte przez strony. Z kolei kwestie, których nie udało się rozstrzygnąć, mogą zostać uregulowane w wyroku rozwodowym. Gdy strony mediacji zawrą ugodę, rolą mediatora jest złożenie protokołu w sądzie miejscowo i rzeczowo właściwym, tj. w sądzie okręgowym właściwym ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania małżonków. Na wniosek strony postępowania sąd przystępuje do zatwierdzenia ugody, choć nie jest do tego zobligowany. Sąd ma obowiązek odmówić zatwierdzenia jej w całości lub w części, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa, a także gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności. Zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego ugoda, która została zawarta przed mediatorem, a następnie została zatwierdzona przez sąd, ma moc prawną ugody zawartej przed sądem.

Podsumowanie

Mediacja rodzinna w sprawach rozwodowych jest metodą rozwiązywania sporów małżeńskich pozwalającą uniknąć klasycznej procedury sądowej, podczas której to sąd decyduje o kształcie rozstrzygnięcia. Dzięki zasadom, w oparciu o które toczą się rozmowy i negocjacje między rozwodzającymi się małżonkami, strony mają większy wpływ na kształt i formę rozstania oraz uregulowania w bardziej kompromisowym tonie spraw małżeńskich. Jest to o tyle istotne, że charakter konfliktów rodzinnych jest często bardzo złożony oraz towarzyszy mu często niepewny los i silny stres małoletnich dzieci, które tworzą mimowolnie tło konfliktu swoich rodziców. Jednocześnie mediacja może być narzędziem wzmacniającym zasadę trwałości małżeństwa, ponieważ prowadzić może także do pojednania małżonków. Mediator nie ustala, która ze stron ma rację, ale zmierza do tego, aby strony samodzielnie wypracowały rozwiązanie, które będzie satysfakcjonujące i kompromisowe dla obu stron. W postępowaniu sądowym wyrok odgórnie reguluje prawa i obowiązki małżonków po rozstaniu. Z kolei mediacja jest z założenia instytucją, w której strony decydują o kształcie rozstrzygnięcia i w dużej mierze od woli stron zależy możliwość uregulowania spraw rodzinnych w sposób optymalny, zgodny z dobrem rodziny.

Literatura:

- Anioł, E., Błaszczak A., *Postępowanie mediacyjne w sprawach o rozwód lub separację i jego ocena przez prowadzących je mediatorów*, „ADR”, nr 1, 2019, s. 5-19.
- Bieliński, A., Kaftańska, A., *Kilka uwag na temat mediacji rodzinnej*, „ADR”, nr 3, 2011, s. 2.
- Bukaczewska, M., Mularczyk, K., *Uwagi w przedmiocie zatwierdzania ugody zawartej w postępowaniu rozwodowym*, „ADR”, nr 4, 2009, s. 55-69.
- Cop A., *Gwarancje prawne tajemnicy mediacji*, „ADR”, nr 3, 2020, s. 34-46.
- Dobrowolski, M., *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4, 1999, s. 23-36.
- Garlicki, L., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2002.
- Główny Urząd Statystyczny. *Raport. Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2020 roku*, Warszawa 2021.
- Gmurzyńska, E., *Etapy mediacji*, w: Gmurzyńska, E., Morek, R. (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 129-144.
- Gójska, A., *Mediacje rodzinne*, Warszawa 2014.
- Gójska, A., *Mediacja w sprawach rodzinnych. Stan prawny na 1 września 2011*, Warszawa 2011.
- Łukasiewicz, J.M., *Zasada poufności*, w: *Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, red. Arkuszewska, A.M., Plis, J., Warszawa 2014, s. 73-76.
- Rekomendacja z dnia 21 stycznia 1998 roku, nr R (98) I Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz memorandum wyjaśniające.*
- Miszkin – Wojciechowska, M., *Prawne gwarancje poufności mediacji gospodarczej i cywilnej – ocena regulacji prawa polskiego na tle wybranych rozwiązań w prawie obcym*, „ADR”, nr 2(10), 2010, s. 23-34.

- Mokry, J., *Osobowość sędziego a niezawisłość sędziowska*, w: Jędrzejewska, M. Ereciński T. (red.), *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985.
- Morek, R. Budniak-Rogała, A. *Komentarz do art. 1831 § 1 k.p.c.*, w: Marszałkowska-Krześ, E., *Komentarz KPC*, Legalis 2019, art. 1831, Nb 2.
- Morek, R., *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009.
- Reiwer, R., *Wyłączenie sędziego w procesie cywilnym: komentarz praktyczny z orzecnictwem: wzory pism procesowych i orzeczeń*, Warszawa 2017.
- Romanowska, M., *Miejsce mediacji wśród ADR w Wielkiej Brytanii i Polsce*, „ADR”, nr 1, 2010, s.93-137.
- Smoczyński, T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Poznań 2014.
- Tunia, A., *Ochrona małżeństwa i rodziny w prawie polskim oraz w prawie wewnętrznym kościołów chrześcijańskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, t. 13, 2010, s. 97-116.
- Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departament Strategii i Funduszy Europejskich. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych. Sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006 - 2020*, Warszawa 2021.
- Zacharko, L., Wartenberg-Kempka, B., *Mediacje w praktyce wojewódzkich sądów administracyjnych – urzeczywistnienie idei demokratycznego państwa prawa*, w: *Administracja publiczna pod rządami prawa. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. zw. dra hab. Adama Błasia*, red. Korczak, J., Wrocław 2016.